

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР
СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

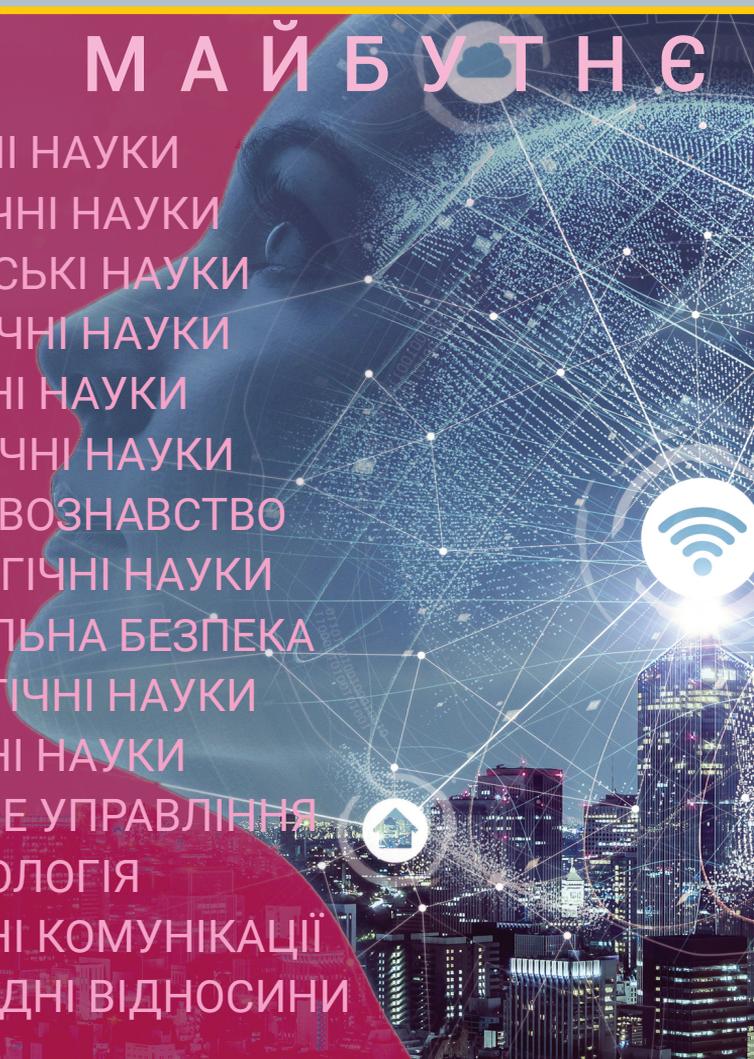
VI ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

27 лютого 2026 р., м. Харків, Україна

С М А Й Б У Т Н Є

У ІСТОРИЧНІ НАУКИ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
Ч ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
А ЮРИДИЧНІ НАУКИ
С ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО
Н ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ
С ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
Т КУЛЬТУРОЛОГІЯ
Б СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ
ХАРКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 27 лютого 2026 р.)

Харків
«Право»
2026

*Реєстраційне посвідчення УкрІНТЕІ МОН України
№ 51 від 20 січня 2026 р.*

Редакційна колегія:

Панфілов О. Ю., доктор філософських наук, професор (голова);

Зінченко О. В., докторка історичних наук, професорка;

Прудников В. А., кандидат юридичних наук, доцент;

Шевченко Л. С., докторка економічних наук, професорка;

Чернишова Т. О., кандидатка філологічних наук, доцентка

Г54 **Глобальний світ і Україна: сучасні виклики та пошук відповідей** : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 лют. 2026 р.) / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Зінченко О. В., Прудников В. А. та ін.]; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2026. – 110 с. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178759711>.

ISBN 978-617-8759-71-1

Матеріали конференції містять доповіді, у яких висвітлено перспективи та виклики цифового суспільства, соціально-філософський та економічний виміри взаємодії людини і штучного інтелекту, розглянуто проблеми взаємодії глобального і національного кризів призму філософського, правового, соціологічного, педагогічного, психологічного, філологічного аналізу, колізії громадянського суспільства в часи панування біополітики, життя українського суспільства в умовах російської агресії.

УДК 004+14+159.9+17+27+304+316+32+33+34+35+36+37+61+78+80+81+82

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

© ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики», 2026

© Харківська асоціація політологів, 2026

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2026

ISBN 978-617-8759-71-1

19. 马戎 [Ma Rong]. 全球化与民族关系研究 [Globalization and the Study of Ethnic Relations]. 西北民族研究 [Northwest Ethno-National Studies]. 2007. No. 4. P. 5–27.

Требін М. П.,

доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ ТОМИ АКВІНСЬКОГО

Вершини могутності як у політичному, так і у духовному житті середньовічної Європи римо-католицька церква досягла у XIII ст. Тоді ж завершилося створення системи схоластики – католицької теології, орієнтованої на виправдання постулатів віри засобами людського розуму. У її побудові надзвичайно велику роль відіграв домініканський монах, учений-богослов Тома Аквінський, чії твори стали свого роду енциклопедією офіційної церковної ідеології Середньовіччя. У своїх творах він об'єднав у єдине ціле філософію Арістотеля і догмати римо-католицької церкви, дав тлумачення форм державного устрою, запропонував надати світській владі істотну автономію, зберігаючи у той же час панівне становище Церкви, провів чітку межу між вірою і знанням, створив ієрархію законів [1, с. 152–166]. Ще за життя за значні пізнання Аквіната назвали *doctor universalis*, а за вірність римо-католицькій церкві – *doctor angelicus*. У 1323 році в понтифікат Іоанна XXII він був зарахований до лику Святих, а 11 квітня 1567 р. – визнаний папою Пієм V п'ятим великим Учителем Церкви після Августина, Амвросія, Ієроніма і Григорія Великого. В енцикліці «*Aeterni patris*» папи Лева XIII (1879) учення Томи Аквінського оголошується «єдино істинною філософією католицизму». В цілому, погляди Томи Аквінського мали великий вплив на теорії природного права епохи Нового часу.

Не залишилась поза увагою Томи Аквінського і проблема війни. Війна є тим соціальним явищем, яке властиве людському суспільству на всіх етапах його історичного розвитку. Тому не випадково, що вона стала предметом філософських роздумів [2, с. 16–55], починаючи з самого раннього етапу розвитку філософської думки. Одним з перших античних філософів, які міркували

про війну, був Геракліт Ефеський, для якого війна – космічний закон, вона онтологічно властива світобудові, оскільки в основі всього існуючого лежить боротьба протилежностей. Війна, за Гераклітом, «батько всього і всього цар», вона все і всіх розставляє по місцях, всім віддає по заслугам, реалізує принцип справедливості та істини. Тому вже в Античності війна виступає предметом етичної рефлексії [3, с. 181–182]. У творах Платона та Арістотеля були поставлені питання, що стали парадигмою моральної оцінки війни: у яких випадках війна вважається морально виправданою і необхідною? що означає справедливість на війні? як повинно діяти на полі бою?

Амвросій Медиоланський та Аврелій Августин створили християнську доктрину справедливої війни (*bellum justum*), яка пояснювала, коли і з яких причин християни можуть звертатися до військової сили і як слід її застосовувати. Міланський єпископ запроваджує ідею війни, санкціоновану Богом. Прикладом для нього служив цар Давид, який не починав війни інакше, як після отримання поради від Господа. Саме така війна, що ведеться з благословення Бога та буквально керована ним, прийнятна для християн. Насильство не засуджується, коли воно стає засобом служіння іншим, способом забезпечення життя політичного співтовариства, до якого належать християни [4, р. 16]. На війні, проте, не все дозволено: «слуга Господа» отримує вінець тільки у разі, якщо він бореться законно. Військова прагматика має співвідноситися з християнською мораллю. Милосердя, лагідність і поміркованість не менш важливі, ніж хоробрість.

Учень Амвросія єпископ Гіппонський, Аврелій Августин, відіграв найважливішу роль у формуванні християнського вчення про війну. Він стверджував, що на землі, де панують гріх та несправедливість, мир у принципі неможливий. Мир можливий тільки в Граді Божому, де правлять благодать і умиротворення, і попадуть у цей Град лише святі люди. Насильство незмінно буде супутником земного життя, проте за його допомогою можна боротися з гріхами; війна може стати засобом відплати за гріх. Августин та інші християнські автори сприймають справедливу війну як справу, безпосередньо доручену їм Богом. На думку Августина, війна санкціонується Богом і в першу чергу є помстою за гріхи. Важливо не тільки відновити справедливість, а й покарати, а надалі виправити грішника. Війна-покарання (*bellum punitivum*) на довгий час стає головною парадигмою осмислення цього явища.

Війну слід розглядати як один з духовних обов'язків правителів, а її учасники йдуть на жертвоне мучеництво, причому не тільки заради себе, а й

заради свого ворога, через боротьбу приводячи його до порятунку. Серед безпосередніх справедливих причин війни (*causa justa*) Августин виділяє покарання грішників, повернення захопленої власності та самооборону. Августин називає війну крайнім засобом, до якого звертаються, коли всі інші, мирні способи вирішення конфлікту вичерпані та не залишається іншого вибору, крім як застосувати силу. Слідом за Амвросієм він стверджує, що милосердя визначає спосіб поведінки на війні. Християнським воїнам слід діяти без любові до насильства, мстивої жорстокості, неприборканої і непримиренної ворожості, несамовитої ненависті, спраги влади.

Тома Аквінський систематизував і доповнив августинівське вчення про війну. виправдовуючи її обґрунтованість, він вводить метафору лікарської операції з відсікання будь-якого органу – ця дія є необхідним злом, що сприяє оздоровленню всього організму. У рівній мірі справедлива війна також оздоровлює суспільний організм. Іншими словами, вона постає як засіб забезпечення загального блага. Тома Аквінський дає тричастинну характеристику справедливої війни, по-перше, війна справедлива, якщо за її оголошенням стоїть авторитет законної влади (*auctoritas principis*), по-друге, якщо вона має справедливу причину (*causa iusta*), і, по-третє, якщо у воюючих є правильний намір (*intentio bellantium recta*), яким, зрозуміло, має бути прагнення відновлення справедливого порядку речей та встановлення миру [5, с. 480]. Тобто війну може оголошувати лише правитель, оскільки вона є такою відповіддю на несправедливість, яку неможливо забезпечити у судовому порядку («у суді того, хто вищий»). Крім того, війна зачіпає благо всього політичного співтовариства («міста, царства, провінції»), а піклування про це благо доручено саме правителю. Зрештою, приготування до війни та її ефективне ведення під силу лише правителю [6, с. 498]. Праву справу Тома трактував через поняття кари, «кари за відмову відшкодувати заподіяне зло чи повернути те, що несправедливо захоплено» [6, с. 498].

У Томи Аквінського можна знайти й інші елементи майбутньої теорії справедливої війни. Принцип останнього засобу рудиментарно міститься в міркуванні про ритуали початку війни; принцип пропорційності *ad bellum* – у міркуванні про виправданість боротьби з тиранією; принцип ймовірності успіху – у міркуванні у тому, що лише імператор може забезпечити ефективне ведення воєнних дій [6, с. 498, 514]. Що стосується *ius in bello*, то недоторканність мирних жителів імпліцитно присутня у Аквінана у вигляді загальної заборони на вбивство невинних, але спеціально не коментується.

По-справжньому оригінальним стало вчення Аквіната про добрі наміри. Він виправдовує військове насильство за умови, що воно служить покаранню грішників, боротьбі з тиранією, самозахисту та боротьбі з еретиками та відступниками. Цими причинами обмежуються і дозволені цілі війни, інакше трапляється так, що війна оголошується законною владою і з справедливої причини, але, проте, є несправедливою через злий намір. Іншими словами, забороняється відступати від початкової благої мети ведення війни. Для Томи значуще, що справедливий воїн-миротворець і залишається ним, навіть коли починається війна. Миротворчість у даному випадку пов'язана з очищенням несправедливого противника від гріха – ураження виявляється благом для грішника.

Аквінат вважає, що рядовий християнин може брати в руки зброю і брати участь у справедливій війні, за умови, що він як приватна особа (*persona privata*) використовує меч виключно «за наказом правителя чи судді» як уповноваженої посадової особи або сам діє як «посадова особа (*persona publica*) – із прагнення до справедливості, як би за велінням Божим». У тому й іншому випадку він не робить гріха і не підлягає жодному покаранню, оскільки виконує місію народної влади та виконує посадові обов'язки заради спільного блага. Навпаки, якби він вирішив затіяти кровопролитний конфлікт як приватна особа заради особистих цілей, то це було б неприпустимо [5, с. 481]. Будучи воєначальником або учасником законних воєнних дій, християнин навіть може битися у «святі дні», тобто неділі і християнські свята, і використовувати військові хитрощі. Але ці хитрощі обмежені допустимими методами приховування своїх військових планів. Приховувати місце розташування війська чи свої стратегічні задуми можна, а от порушувати клятви чи обіцянки та свідомо брехати суворо забороняється. Тому хитрість це одне, а от навмисна брехня і порушення обітниць навіть стосовно ворога – інше. Останнє – гріх чистої води, і тому він неприпустимий. Угоди та домовленості завжди необхідно дотримуватись. Такі «правила та норми війни» (*iura bellorum et foedera*) [5, с. 485–488].

Тома Аквінський вважає, що клірикам не слід брати до рук зброї, він стверджує, що «заняття військовою справою радикально протилежні тим обов'язкам, які доручені єпископам та клірикам». Зокрема, «військова справа є заняттям вкрай неспокійним, яке перешкоджає душі споглядати божественні речі, славити Бога і молитися за народ, тобто робити те, що входить до обов'язків духовних осіб. І тому клірикам заборонено займатися військовою справою» [5, с. 483].

Найбільш оригінальний внесок Томи Аквінського в концепцію справедливої війни – це те, що він описав справедливу війну як переважно оборонну і захисну війну [7, р. 56]. У питанні про війну (*quaestio de bello*), як називається даний підрозділ «Суми теології», Тома підкреслює: завдання правителів – «турбота про суспільне благо» (*cura reipublicae*) і, конкретніше, «забезпечення блага довіреного ним міста, царства чи провінції» (*rem publicam civitatis vel regni seu provinciae sibi subditae*). Таке завдання передбачає, що «правителі вправі застосовувати матеріальний меч для їх [тобто міста, царства чи провінції – *М. Т.*] захисту від внутрішніх небезпек, наприклад, караючи лиходіїв точно так само вони повинні виймати з піхв меч війни, якщо потрібно захистити суспільне благо від зовнішніх ворогів» [5, с. 480]. Іншими словами, суспільне благо будь-якої місцевої громади, міста чи країни потребує захисту. Він може виражатися у функціонуванні внутрішньої системи судового та карального правосуддя і у вигляді законної та правильної оборонної війни, якщо на державу напав зовнішній ворог. При цьому агресивна війна, що здійснюється заради завоювання нових територій або придбання матеріальних багатств, нематеріальної слави або ще чогось подібного, абсолютно винесено за дужки. Таку війну Аквінат не розглядає в як справедливую.

Взагалі не всяка війна правомірна, і не всяке кровопролиття – війна. Якщо збройний конфлікт розпочато не представником законної влади, а людиною без владних повноважень, то це не війна, а повстання, бійка чи сутичка; якщо ж якимось володарем розпочато повноцінну війну, але цей конфлікт не має справедливої причини і правильної мети, вона не може бути справедливою. Такими жорсткими критеріями Аквінат суттєво звужує концепцію справедливої війни. Назвати дозволеним та правомірним можна тільки збройний конфлікт між народами та державами, на чолі яких стоять суверенні володарі, чією мотивацією є захист загального блага народу та держави [8, р. 261, 262, 270]. Тома Аквінський вважав загальним благом мир, як відсутність війни (*pacis*), соціальний та політичний порядок усередині міста та держави (*ordinatio civitatis*), а також підпорядкування народу законній владі та, насамперед законному суверену. Щоправда, якщо суверен перетворився на тирана, що сіє смуту і несправедливість, то прагнення до добра суспільства дозволяє законно повставати проти порочного володаря. Таке повстання заради відновлення справедливого порядку допустиме [5, с. 495]. Для Томи Аквінського, за висловленням Фредеріка

Рассела, «захист загального блага за допомогою справедливої війни – це моральний імператив» та «законна прерогатива кожного співтовариства»[8, р. 262].

У концепції Томи Аквінського війна постає невід’ємний атрибут легітимної влади, нерозривно пов’язаним з інститутом правління. Подібно до того, як монарх, володіючи божественним правом, використовує силу закону для підтримання порядку всередині держави, так само він уповноважений вести війну і проти ворогів зовнішніх, які загрожують благоденству суспільства та держави [5, с. 480]. Цей взаємозв’язок між владою та військовим протистоянням набуває сакрального характеру: саме через фігуру законного правителя, який отримав благословення згори, знаходить своє виправдання сама концепція збройного конфлікту. При цьому вся повнота відповідальності за розв’язання та ведення військових дій лягає на плечі монарха, що діє не тільки як земний правитель, але і як виконавець божественної волі, що ставить інтереси суспільства вище за власні [5, с. 480]. У такій інтерпретації війна перетворюється на інструмент державної влади, легітимізований вищою силою та спрямований на захист суспільного блага. Імператор, приймаючи рішення про початок військових дій, виступає не як агресор, а як захисник, що діє в рамках свого священного обов’язку перед народом та Богом [5, с. 480].

Ціль справедливої війни, за Томою Аквінським, – встановлення суспільного миру, тому що «ті, хто ведуть справедливі війни, бажають миру (расет intendunt)» [5, с. 491]. А мир – це, з одного боку, зовнішня «упорядкована згода» (*ordinata concordia*) людей одна з одною, а з другого, душевний «спокій порядку» (*tranquillitas ordinis*), тобто внутрішній гармонійний стан душі кожної окремої людини, що вступає в цю суспільну згоду [5, с. 364–365]. Іншими словами, справедлива війна – це лише вимушений, до того ж не найкращий, засіб відновлення порядку та гармонії у відносинах між групами людей. Для досягнення кінцевої мети війни однієї зброї та військової перемоги мало. У своєму поясненні природи миру Тома Аквінський підкреслює: справжній мир – це християнська чеснота і результат виконання Христових заповідей любові. Тільки вони в кінцевому рахунку здатні забезпечити настання внутрішнього (душевного) та зовнішнього (соціополітичного) миру. Адже немає ніякої іншої, окрім любові, чесноти, власною дією якої був би мир, і саме любов зумовлює мир за смисловим змістом любові до Бога і ближнього. Любов для Томи Аквінського – це перш за все любов до Бога

(amor Dei) і, в другу чергу, милосердна і турботлива любов до інших людей. Без цієї любові ніяка, навіть найсправедливіша війна, не досягне своєї вищої мети. Тому і під час війни, і після війни необхідно виявляти милосердя (caritas) щодо ворогів та цивільних осіб.

Концепція справедливої війни Томи Аквінського покладена в основу соціального вчення християнської церкви, що стверджує, що війна є злом, але в водночас і якоюсь постійною реальністю буття. У контексті миротворчого духу християнства вона сприймається як покарання людини і суспільства, як плата за гріхи, як порушення гармонії світу. Будучи наслідком братовбивчої ненависті між людьми, збройне протистояння невіддільне від долі грішного людства: як бич Божий війна не зникне повністю на землі доти, доки не зникне сам гріх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми [І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.]. Львів: «Новий Світ – 2000», 2016. 1000 с.
2. Україна в умовах російської агресії: виклики та відповіді : монографія / [І. В. Букрєєва, І. Г. Верховцева, В. В. Гулай та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків: Право, 2024. 186 с.
3. Требін М. Концепція справедливої війни. *Філософія в сучасному світі* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 22–24 листопада 2024 р. / Ред. кол. О. О. Дольська, Я. В. Тараров, А. В. Кіпєнський, [та ін.]. Харків, 2024. С. 181–185.
4. Johnson J. T. Ethics and the Use of Force: Just War in Historical Perspective. Surrey: Ashgate, 2011. 182 p.
5. Фома Аквінський. Сумма теології. Т. V: Вторая часть второй части. Вопросы 1–46 / Билингва латинско-русский, перевод с латинского А. В. Аполлонова, под редакцией Н. Лобковица и А. В. Аполлонова. Москва: КРА-САНД, 2015. 560 с.
6. Фома Аквінський. Сумма теології. Ч. 2–2, вопр. 47–122 / [пер., ред. и примеч. С. И. Еремеева]. Киев: Ника-Центр, 2013. 830 с.
7. Reichberg G. M. Thomas Aquinas (1224/5–1274). *Just War Thinkers: From Cicero to the 21st Century* / edited by Daniel R. Brunstetter and Cian O’Driscoll. 2nd ed. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2018. P. 50–63.
8. Russell F. H. The Just War in the Middle Ages. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1975. xi, 332 p.

ЗМІСТ

Секція: Економічні науки

Шевченко Л. С.

Бізнес і штучний інтелект: виклики сучасного світу..... 3

Секція: Психологічні науки

Король Д. Ю.

Психологічні особливості формування стереотипів..... 7

Секція: Філософські науки

Годзь Н. Б.

Національне та глобальне: до питання перетину
та еволюціонування понять та стратегій..... 11

Дзьобань О. П.

Людина та штучний інтелект: соціально-філософський вимір
взаємодії..... 15

Зера М. М.

Перспективи та негативні наслідки цифрового суспільства..... 19

Коваленко І. І.

Семіотика мобільності: знакові структури та цифрові
квазіартефакти в культурі цифрових кочівників..... 25

Палагута В. І.

Колізії громадянського суспільства в часи панування
біополітики..... 29

Сун Ч.

Глобальне та національне: порівняльний аналіз на прикладі
китайських та українських джерел..... 35

Требін М. П.

Теорія справедливої війни Томи Аквінського..... 40

Янішевський О. Л.

Криза любові й толерантності: аксіологічно-соціальні виклики
України воєнного стану в контексті євроінтеграції..... 47

Секція: Юридичні науки

Зінченко О. В.

Вплив соціально-політичних чинників на правові системи
арабських країн..... 51

Наукове видання

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 27 лютого 2026 р.)

Редактор *Т. О. Чернишова*

Підписано до друку 02.03.2026. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 6,4. Обл.-вид. арк. 6. Тираж 100 пр. Зам. № 592

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017